

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
АРХЕОГРАФІЧНА КОМІСІЯ
ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ АРХЕОГРАФІЇ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВА
ім. М. С. ГРУШЕВСЬКОГО

УКРАЇНСЬКИЙ АРХЕОГРАФІЧНИЙ ЩОРІЧНИК

НОВА СЕРІЯ
ВИПУСК 8/9

•

УКРАЇНСЬКИЙ
АРХЕОГРАФІЧНИЙ
ЗБІРНИК

ТОМ 11/12



Видавництво М. П. Коць
Київ–Нью-Йорк
2004

Інна ЗАБОЛОТНА (Київ)

ПОЧАТОК СПІВПРАЦІ І. П. КРИП'ЯКЕВИЧА З М. С. ГРУШЕВСЬКИМ

М. С. Грушевський відіграв вирішальну роль у становленні І. П. Крип'якевича як ученого-історика. Це стосується участі І. Крип'якевича в роботі Наукового Товариства імені Шевченка і його першої друкованої праці в академічному виданні “Записки НТШ” ще в студентські роки. Львівський професор підтримав і спрямував наукові зацікавлення юного дослідника, розкрив перед молодим науковцем значення історичного джерела в дослідженні минулого України. З цим пов'язані перша велика археографічна праця І. Крип'якевича “Матеріали до історії української козаччини” (1908), 8-й том фундаментальної серії “Жерела до історії України-Руси” і тема його докторської дисертації – “Козаччина і Баторієві вольності”. У 20–30-і роки Грушевський залучає свого талановитого учня, уже зрілого вченого, до активної співпраці з ВУАН.

Як свідчать листи М. Грушевського до І. Крип'якевича¹, теплі дружні стосунки між ними, сповнені взаємоповаги й довіри, зберігалися до самої смерті М. Грушевського. Знаком глибокої пошани і вдячності великому вчителю стала книга І. П. Крип'якевича “Михайло Грушевський. Життя й діяльність”, що вийшла в 1935 р.²

Шлях І. Крип'якевича в історичну науку проліг через глибокий інтерес до історії своєї батьківщини, палке бажання бачити її на гідному місці в світовій історії: “Хотів бим, щоби наша Русь-Україна стала найвисше зі всіх народів, щоби винесла ся над інших власними силами...”³

Рішення стати істориком України визріло в юнака під час навчання в польській гімназії. Тут під впливом студентського руху 1901 р. приходять

¹ Крип'якевич Р. Михайло Грушевський та Іван Крип'якевич: (За матеріалами неопублікованого листування й мемуарів) // Український історик. – 1991. – Ч. 1–2. – С. 31–36; Крип'якевич Р. Михайло Грушевський та Іван Крип'якевич: (За матеріалами неопублікованого листування й мемуарів) // Україна: Культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Вип. 8: Іван Крип'якевич у родинній традиції, науці, суспільстві / Відп. ред. Я. Ісаєвич. – Львів, 2001. – С. 340–366.

² Крип'якевич І. Михайло Грушевський. Життя й діяльність. – Львів, 1935. – 63 с.

³ Домашній архів І. П. Крип'якевича. – Папка № 324. – Щоденник І. П. Крип'якевича. 1903–1904 р. (Аркуші без пагінацій).

його національне самоусвідомлення: “Ми почули, що ми не лиш gente, но і natione Русини”, – згадував І. Крип’якевич⁴. Образу й обурення викликав у нього вияв шовінізму і зневаги до українського народу та його історії з боку вчителя історії поляка Клеменсеви́ча. Іван Крип’якевич згадував такий випадок: “Оповідючи про Берестечко, звертався до мене: “Z jednej strony stańęta kultura Zachodu, a z drugiej dzicz Wschodu – a ty, Janie Krypiakiewicz, co na to?”⁵

У цей час гімназист знайомиться з науковою бібліотекою Товариства імені Шевченка, де бібліотекар Михайло Павлик, один із лідерів українського соціалістичного руху, позичив йому 47-й том “Записок НТШ”, в якому була стаття І. Франка “Козак Плахта”. Сам Крип’якевич відзначав: “Це наукове видання зробило на мене велике враження (я був тоді в VI кл.) і я рішив стати істориком України”⁶. У гімназиста з’явилась можливість і надалі користуватися послугами бібліотеки: “Від цього часу я постійно користувався книгами бібліотеки, і таким способом Павлик звязав мене з Наук[овим] Товариством, – я за це йому повинен бути вдячний”, – згадував пізніше Крип’якевич⁷.

Юнак мріяв працювати в найавторитетнішій науковій організації Львова: “Війду зараз в першій році університетських студій до Наукового товариства Шевченка, і там буду працював, кілько стане сил...

Тепер хочу приготувити ся до сього завдання...”⁸ Як видно, гімназист розуміє, що участь у діяльності Товариства потребує глибоких знань і серйозної підготовки. Він перечитує “Записки НТШ”, насамперед “Матеріали до історії України-Руси” М. С. Грушевського, висловлюючи захоплення ними⁹.

Прагнення бути корисним своєму народові остаточно визначає мету життя І. Крип’якевича: “Хоч я вихований на-пів по польски і в польській школі, хочу служити всіми силами Україні... Мі[й] головний намір і моя ціль на будучність: стати правдиво ученим істориком”¹⁰. Крім того, І. Крип’якевич намагається залучити до поглибленого вивчення історії своїх товаришів-гімназистів¹¹. Він навіть задумує створити “Науковий кружок учеників VII класи IV гімназії у Львові” і складає його статут за зразком НТШ¹², але проект “розвіяв ся якось”.

⁴ Там само.

⁵ Крип’якевич І. П. Спогади (Автобіографія) // Україна: Культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Вип. 8. – С. 84.

⁶ Там само. – С. 86.

⁷ Крип’якевич І. П. Словник моїх знайомих // Домашній архів І. П. Крип’якевича. – Папка № 297. (Аркуші без пагінації).

⁸ Домашній архів І. П. Крип’якевича. – Папка № 324. – Щоденник І. П. Крип’якевича. 1903–1904 р. (Аркуші без пагінації).

⁹ Там само (запис за четвер 2 квітня 1903 р.).

¹⁰ Там само.

¹¹ Там само.

¹² Там само.

Відчуваючи брак наукового досвіду, І. Крип'якевич ще учнем наважується звернутися за методичними порадами до Михайла Грушевського. Як свідчить щоденник Івана Петровича, він планує написати лист М. Грушевському, в якому запитати: "...1) як вчити ся історії, 2) які помічні науки (підручники!!), 3) і як ся приготовити до університета, 4) чи варто з практичн[их] зглядів вчити ся арабськ[ої] мови, 5) цікаві, нерозв'язані питання"¹³.

Проте відправлення листа переносилося: "Мав я вже лист вислати, коли довідуся, що професор виїхав до Парижа, вернеться за місяць. Цілий місяць вичікування! Грушевський вернувся, посилаю кілька разів шліфований і переписуваний лист, прошу о відповідь *poste restante*¹⁴ під гаслом "Origo"... Ще пару днів нетерплячки, – відповідь надійшла..."¹⁵

Сам лист Крип'якевича до Грушевського поки що виявити не вдалося, але поштова картка-відповідь М. Грушевського є в домашньому архіві Крип'якевича. Датована вона 19 травня 1903 р. Знаючи, що Грушевський приїхав до Львова з Парижа 15 травня¹⁶, доходимо висновку, що відповідь він написав одразу по приїзді, а Крип'якевич одержав її 23 травня¹⁷.

Університетський професор уважно і доброзичливо поставився до початківця. Він тактовно цікавиться рівнем підготовки "молодого адепта науки": "мусів би знати, що читали"¹⁸. Даючи практичні поради, рекомендує простудіювати певні вітчизняні й зарубіжні праці, вказує на недослідженість XVIII і XIX ст. Бажаючи ближче познайомитися з допитливим юнаком, Грушевський запрошує його на бесіду: "без церемонії зголосіть ся до мене чи в Тов[ариство] ім. Шевченка, чи дома, а я радо послужу"¹⁹.

Відповідь Грушевського підбадьорила майбутнього історика, підтримала віру у власні сили та вплинула на організацію систематичної самоосвіти: "Письмо професора заспокоїло мене; дещо з вказаних книжок я вже читав, інші можна було відложити на пізніше. Спокійніше і більш систематично вів я дальше свою самоосвітню працю..."²⁰

Публікований нижче лист спростовує відоме твердження, яке пов'язує початок знайомства М. Грушевського та І. Крип'якевича з навчанням останнього на підготовчих курсах перед вступом до Львівського університету. Текст документа подається максимально наближеним до оригіналу.

Документ є поштовою карткою, писаною рукою М. С. Грушевського.

¹³ Там само (запис: "Кудерявці. Неділя. 19 цвітня 1903. – Воскресеніє Христово").

¹⁴ "Poste restante" (фр.) – "до запитання".

¹⁵ Домашній архів І. П. Крип'якевича. – Папка № 324. – Спогади. 1931 р. – Арк. 69.

¹⁶ Там само. – Щоденник І. П. Крип'якевича. 1903–1904 р. (запис: "Кудерявці, понеділок 20 цвітня 1903 р.").

¹⁷ Там само. – Папка № 324. – Спогади. 1931 р. (Львів, 26 травня 1903 р.).

¹⁸ Там само. – Щоденник І. П. Крип'якевича. 1903–1904 р. – Лист М. С. Грушевського до І. П. Крип'якевича.

¹⁹ Там само.

²⁰ Там само. – Спогади. 1931 р. – Арк. 71.

ДОКУМЕНТ

Поки що потрібна Вам лектура; мусів би знати, що читали. Отже – цілу Історичну бібліотеку¹, мою Історію [України-]Руси², Істор[ию] літератури Огоновського³, з чужого нпр. *Geschichte Altertums* Ед[уарда] Майєра⁴, Рим[ська] Історія Момзена⁵, Іст[орія] революції – нпр. Мінье⁶, і т[ак]е и[нше]. Найменше оброблені часи у нас – XVIII і XIX вік. В кождім разі порозумівати ся лекше устно як письменно; без церемонії зголосить ся до мене чи в Тов[ариство] ім. Шевченка, чи дома, а я радо послужу.

З поваж[анем] М. Грушевський

[На 17. V. 903⁷]

Домашній архів І. П. Крип'якевича. – Папка № 324. Оригінал.

КОМЕНТАРІ

1. Руська Історична Бібліотека – серія праць з української історії, що видавалася Товариством прихильників української літератури, науки і штуки. З 1886 р. – в Тернополі (15 тт.), з 1894 перенесена до Львова, де її видавало до 1904 р. НТШ (9 т.).

2. Найвизначніша праця М. С. Грушевського “Історія України-Руси” (т. 1–10, в 13 кн., 1898–1937).

3. Огоновський Омелян (1833–1894) – український учений-філолог і громадський діяч. Найвідоміша праця “Історія української літератури” залишилася незавершеною (публікувалась у “Зорі” 1887–1894; видана окремо у тт. 1–6 – 1887, 1889, 1891, 1893–1894).

4. Мейєр (Meyer) Едуард (1855–1930) – німецький історик стародавнього світу. Прибічник теорії циклічності історичного процесу, за якою античний світ пройшов через періоди феодалізму (гомерівський період) і капіталізму, які переживало й суспільство нового часу. Основна праця “Історія давнини” (“*Geschichte des Altertums*” (5 тт., 1884–1902)).

5. Момзен (Mommsen) Теодор (1817–1903) – німецький історик античності, засновник теорій сучасного модернізму, циклізму і гіперкритицизму. Відводив виняткове значення в історії визначним особистостям. Головна праця – “Історія Риму” (“*Römische Geschichte*”) (т. 1–3. – 1854–1857 (Т. 5. – 1885); рос. пер.: М., 1858. – Т. 1; М., 1861. – Т. 2; М., 1877. – Т. 3–4; М., 1885. – Т. 5).

6. Мінье (Mignet), Франсуа Огюст Марі (1796–1884) – французький історик, один з творців (поруч з Тьєррі, Гізо, Тьєром) напрямку в історіографії, що розглядав боротьбу класів як основний каталізатор історичних подій. Найкраща робота – “Історія французької революції” (в 2-х тт., 1824, рос. пер. 1866–1867).

7. Напис олівцем рукою І. П. Крип'якевича. На поштовому штампі на зворотному боці картки вказана дата 19. V. 03. Ця сама дата наводиться і у спогадах історика 1931 р. (Домашній архів І. П. Крип'якевича. – Папка № 324. – Спогади. 1931. – Арк. 71).